

จินตนาการ ‘สุวรรณภูมิ’

พจนก กาญจนจันทร์

ในปีพุทธศักราช 2558 นี้ กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเข้าร่วมการเป็น ‘ประชาคมอาเซียน’ (ASEAN: The Association of South East Asian Nations) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความเข้มแข็งด้านการเมืองและความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรมของภูมิภาค เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในเวทีระดับโลก และจากกำหนดที่กำลังเคลื่อนเข้ามาทุกขณะนี้ ทำให้มีการตื่นตัวกันอย่างมากแทบทุกแวดวงในประเทศไทย อย่างเช่นวงวิชาการในรั้วมหาวิทยาลัย มีนโยบายกระตุ้นให้มีการร่วมมือทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยในประเทศเพื่อนบ้าน อีกทั้งสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยที่จะเป็นการเปิดพรมแดนเพื่อทำความเข้าใจกับสังคมวัฒนธรรมของประเทศในภูมิภาคเดียวกัน ให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น และนี่ก็จะเป็นความหวังสำหรับวงวิชาการอย่างโบราณคดี ที่ว่าโครงการความร่วมมือทางวิชาการและการแลกเปลี่ยนความรู้จะได้รับการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น แล้วมายาคติที่เกิดจากเส้นเขตแดนที่กำหนดโดยความเป็นรัฐชาติในสมัยปัจจุบันก็จะได้ลดน้อยลงไปจนกระทั่งมลายหายไปในที่สุด แต่ก่อนที่จะวาดหวังไปไกลกว่านี้ และก่อนที่ประเทศไทยจะเข้าร่วมกับประชาคมอาเซียนในอีก 3 ปีข้างหน้า คำถามก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีของไทยพร้อมหรือยังที่จะก้าวเข้าสู่โลกของการศึกษาแบบไร้พรมแดนและไร้อคติ และยอมรับว่าแนวความคิดและการแปลความมีความหลากหลายซึ่งมาจากมุมมองที่แตกต่างกัน เมื่อกล่าวถึงอาเซียน ผู้เขียนนึกถึงคำถามเกี่ยวกับ ‘สุวรรณภูมิ’ ที่มาจากข้อสงสัยของนักศึกษาบางคน และคิดว่าเป็นความสงสัยหรือความสับสนของใครหลายๆ คน

ด้วยเช่นกัน กับความหมายและขอบเขตของ ‘สุวรรณภูมิ’ (Suvannabhumi) ที่ปัจจุบันนี้มีการใช้เป็นชื่อเรียกที่หมายถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด แต่ในขณะที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีในปัจจุบันยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจน บทความนี้ต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับ ‘สุวรรณภูมิ’ ว่ามีความก้าวหน้าไปอย่างไร แล้วความหมายของ ‘สุวรรณภูมิ’ มีการเลื่อนไหลไปอย่างไร อันที่จริงแล้วในประเทศไทยมีผู้ศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิกันไว้มากมายทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอในบริบทที่เน้นประเทศไทยเป็นสำคัญ ซึ่งบทความนี้ต้องการจะทำความเข้าใจ ‘สุวรรณภูมิ’ ในเวทีวิชาการในระดับ ‘อาเซียน’ ว่าความหมายที่รับรู้และเข้าใจกันในประเทศไทยนั้นสอดคล้องกับความเข้าใจในเวทีวิชาการของประชาคมอาเซียนหรือไม่อย่างไร

คำถาม สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน เป็นประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ตั้งแต่เริ่มมีการกล่าวถึงเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา มีการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิอย่างต่อเนื่อง แต่ในช่วงทศวรรษหลังมานี้ บ่อยครั้งที่ ‘สุวรรณภูมิ’ ถูกใช้เป็นชื่อแทน ที่หมายถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่วไป คือเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าหมายถึงประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน แต่สิ่งที่จะนำเสนอต่อไปนี้ก็เพื่อที่จะอธิบายว่า ‘สุวรรณภูมิ’ ในตำนาน กับ ‘สุวรรณภูมิ’ ในบริบทของงานเขียนวิชาการไทยปัจจุบันนั้นจะเป็นความหมายเดียวกันหรือไม่อย่างไร

‘สุวรรณภูมิ’ ในเอกสารหลักฐาน

หากย้อนไปดูหลักฐานที่เกี่ยวข้อง สุวรรณภูมิ (Suvannabhumi) ปรากฏในวรรณกรรมโบราณของเอเชียใต้ ในราว 2,500 - 2,300 ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นการกล่าวถึงใน 2 บริบทด้วยกันคือ ในบริบทของการเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ ดังในเอกสารหลักฐานสำคัญ เช่น คัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา ที่กล่าวถึงพระเจ้าอโศก (ครองราชย์ พ.ศ. 270-311) ได้ทรงส่งพระเถระไปเผยแผ่พุทธศาสนายังดินแดน 9 ประเทศ รวมทั้งสุวรรณภูมิที่ถูกกล่าวถึงในลำดับที่ 8 โดยมีพระโสณะและพระอุตตระเถระเป็นสมณทูต (ผาสุก 2548: 17; Geiger 1912: 82) และในอีกบริบทหนึ่งของ ‘สุวรรณภูมิ’ นั้นเกี่ยวข้องกับการเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ในหนังสืออรรถศาสตร์ (Athasastra) ของเกาฏิญญะซึ่งกล่าวถึงการแสวงหาโชคในดินแดนโพ้นทะเล หากพ่อค้าวานิชคนใดได้ไปถึง ‘สุวรรณภูมิ’ แล้วมีชีวิตรอดกลับมา ก็จะได้รับรางวัลโดยโคตรทรัพย์ที่จะสามารถเลี้ยงดูลูกหลานไปได้อีก 7 ชั่วอายุคนเลยทีเดียว (Glover 1996: 130) และการกล่าวถึงในทำนองเดียวกันนี้ในวรรณกรรมเรื่องอื่นจากเอเชียใต้ อย่างเช่น *มหากาพย์รามายณะ* และทศชาติชาดกเรื่อง *พระมหาชนก* ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้กล่าวถึง สุวรรณทวีป (Suvarnadvipa) ว่าเป็นดินแดนที่อยู่ไกลไปทางทิศตะวันออก เป็นดินแดนที่อุดมด้วยแร่ทองคำ แต่การเดินทางทางทะเลไปยังสุวรรณภูมินั้นเต็มไปด้วยอุปสรรคอันตรายนานับประการ (Harrison 1968:10, 35; Higham 2002: 233) อย่างไรก็ตาม เอกสารเหล่านี้ก็ไม่ได้ให้ข้อมูลหรือนัยยะอันใดเกี่ยวกับสุวรรณภูมิมากไปกว่าการเป็นดินแดนที่อยู่ไกลไปทางทิศตะวันออกของอ่าวเบงกอล และเป็นจุดหมายปลายทางยอดปรารถนาของนักเดินทางแสวงโชคเท่านั้น มิได้กล่าวถึงสภาพบ้านเมือง หรือผู้คนในสุวรรณภูมิแต่อย่างใด

นอกจากเอกสารจากเอเชียใต้แล้ว เอกสารจากโลกตะวันตกในช่วงต้นคริสตศักราชก็มีการกล่าวถึงดินแดนที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันออกของอินเดีย ซึ่งก่อนหน้านี้ ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่เป็นที่รู้จักสำหรับโลกตะวันตก ดังที่ เฮโรโดตัส (Herodotus) กล่าวไว้ใน *The Histories* ว่าดินแดนที่ถัดไปทางตะวันออกของอินเดียไม่มีมนุษย์อยู่อาศัย และไม่มีผู้ใดรู้ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร (de Sélincourt 2003:252) กระทั่งก่อนคริสตศักราชเล็กน้อย ในช่วงที่อาณาจักรโรมันทวีความมั่งคั่งขึ้น ที่ความนิยมบริโภคสินค้าจากโลกตะวันออกมากขึ้นเป็นเท่าทวี และเส้นทางการค้าทางบกที่ต้องผ่านด่านพุกป่าเถียน (Parthian) ก็เริ่มมีปัญหาความขัดแย้งจากการเรียกร้องผลประโยชน์ที่สูงขึ้น จนพ่อค้าและนักเดินทางหันไปสนใจเส้นทางการค้าทางทะเลมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งต่อมาไม่ช้านานมหาสมุทรอินเดียก็คึกคักไปด้วยเรือสินค้า ซึ่งเป็นไปได้ที่นิทานและเรื่องเล่าต่างๆจากตะวันออกไกลก็เป็นที่รู้จักและเล่าต่อๆ กันมาในกลุ่มคนแถบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (Wheatley 1961:7)

งานชิ้นแรกที่กล่าวถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภาษาละตินคืองานของปอมโปนิอุส เมลา (Pomponius Mela) เขียนขึ้นเมื่อ ค.ศ. 43 กล่าวถึงดินแดนที่อยู่ถัดไปจาก Tamus และปากแม่น้ำคงคาคือ เกาะทอง (Chryse) และเกาะเงิน (Argyre) (ภาพที่ 1)

In the vicinity of Tamus is the island of Chryse; in the vicinity of the Ganges that of Argyre. According to olden writers, the soil of the former consists of gold, that of the later is of silver; and it seems very probable that either the name arises from this fact or the legend derives from the name.

(Wheatley 1961: 129)

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับงานของปอมโปนีอุส เมลา ก็มียุคของการเดินเรือแต่เป็นภาษากรีก *Periplus of the Erythraean Sae* ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่จากสำนวนการใช้ภาษา มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบันทึกของนักเดินเรือที่เขียนเป็นข้อมูลสำหรับนักเดินเรือด้วยกันเอง ซึ่งบันทึกชิ้นนี้ให้ข้อมูลรายละเอียดของท่าเรือและชนิดของสินค้าตามเมืองชายฝั่งจากทะเลแดงไปยังแอฟริกาตะวันออกไปจนถึงมหาสมุทรอินเดียไว้เป็นอย่างดี และในบรรดาเมืองที่ถูกกล่าวถึงก็คือ ไครเซ (Chryse) ที่มีการพรรณนาถึงการเป็นแหล่งแร่ทองคำ และสินค้าคุณภาพสูงจากบริเวณนี้ก็คือกระดองเต่า

It is said that there are also gold mines in the area, and that there is a gold coin, the kaltis, as it is called. Near this river is an island in the ocean, the furthest extremity towards the east of the inhabited world, lying under the rising sun itself, called Chryse. It supplies the finest tortoise shell of all the places on the Erythraean Sea.

(Casson 1989:91)

เอกสารโบราณชิ้นสำคัญที่ทำให้ 'เกาะทอง' หรือ 'ดินแดนทอง' ที่กล่าวขานกันในโลกตะวันตกเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น คือ *Geography* ของ คลอดิอุส ปโตเลมี (Claudius Ptolemy) ในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 2 ที่แผนที่โลกมีรายละเอียดมากขึ้นครอบคลุมทวีปและมหาสมุทรที่เป็นที่รู้จักในสมัยนั้น รวมทั้ง Golden Khrosonese ด้วย (ภาพที่ 2) งานด้านภูมิศาสตร์ของปโตเลมีนี้ไม่ได้ให้รายละเอียดใดๆ เกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศหรือประเภทของสินค้าพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ แต่ให้ค่าพิกัด Golden Khersonese ที่ $136^{\circ}20'$ ตะวันออก $11^{\circ}20'$ เหนือ

1

ภาพที่ 1

2

ภาพแผนที่โลกของ Pomponius Mela ตีพิมพ์ใหม่ใน *Mappae Mundi Bd. Vi.*

"Rekonstruierte Karten" โดย Konrad Miller (1898)

ที่มาภาพ: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Karte_Pomponius_Mela.jpg (สืบค้น 10/6/55)

ภาพที่ 2

แผนที่ปโตเลมีในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นำมาตีพิมพ์ใหม่โดย Fries (1535)

ที่มาภาพ: <http://www.raremaps.com> (สืบค้น 20/6/48)

รวมทั้งตำแหน่งเมืองอื่นๆ ไปด้วย เช่น Takola พิกัด 160°30' ตะวันออก 4°15' เหนือ แต่การคำนวณในสมัยนั้นยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่มากจึงทำให้การเทียบเคียงกับแผนที่ปัจจุบันทำได้ยาก และยังมีชื่อเมืองอีกหลายๆ แห่งที่ยังไม่สามารถระบุตำแหน่งได้จนถึงปัจจุบันนี้ (Wheatley 1961: 139)

หลังจากงานของโบโตเลมีแล้ว ก็มีงานเขียนเชิงภูมิศาสตร์อื่นๆ ตามมาหลายชิ้น ที่พรรณนาถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และสถานที่ต่างๆ ในโลก แต่มักเป็นการแปลความจากงานรุ่นก่อนๆ โดยที่ไม่ได้เพิ่มเติมความรู้ใหม่เกี่ยวกับดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่อย่างใด นอกจากการเอ่ยถึงเกาะเงินและเกาะทองที่กล่าวกันว่าเป็นชื่อเรียกตามสีของดินที่มีแร่โลหะเงินและทองผสมอยู่ (Wheatley 1961: 131-7) เมื่อเทียบกับงานเขียนในอดีตแล้วงานของโบโตเลมีให้ข้อมูลน่าสนใจมากที่สุด

การศึกษาเรื่อง 'ดินแดนทอง' นั้น นอกจากเอกสารโบราณจากตะวันตกแล้วยังมีการศึกษาเอกสารโบราณของจีนด้วย คือจากพงศาวดารศตวรรษที่ 3 ของราชวงศ์เหลียง ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญมากในการศึกษาชุมชนโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในพงศาวดารนี้ได้กล่าวถึงตำนานการสร้างเมืองและนามของเจ้าผู้ครองนคร เช่น ฟูนัน และบ้านเมืองร่วมสมัยแห่งอื่นๆ เช่น หลินอ๋อ พันพัน และ จินหลิน ซึ่งนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้มีความเห็นว่า จินหลิน อาจหมายถึง 'สุวรรณภูมิ' ในคัมภีร์มหาเวศกัณฑ์ได้ (ขจร 2500; Wheatley 1961)

ความสับสนของเอกสารหลักฐานที่ต้องมีการสืบความกันนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่ไม่พบเอกสารหรือจารึกใดๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กล่าวถึง 'ดินแดนทอง' หรือ 'สุวรรณภูมิ' จะมีก็แต่เอกสารรุ่นหลังลงมามากแล้ว

อย่างจารึกกัลยาณี ที่สร้างในปี พ.ศ. 2019 โดยพระเจ้าธรรมเจดีย์แห่งเมืองพะโค ที่กล่าวถึงพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ยังดินแดน 'สุวรรณภูมิ' ซึ่งชื่อนี้ใช้แทนการเรียกรามัญประเทศที่ เยรีนี (Gerini) สันนิษฐานว่าคือบริเวณตั้งแต่แหลมมลายูไปจนถึงปากแม่น้ำสาละวินและเหนือปากแม่น้ำขึ้นไปด้วย แต่เป็นคนละแห่งกับ Golden Khersonese หรือ 'สุวรรณภูมิ' ที่เเยรีนีเชื่อว่าอยู่ตอนใต้ของคาบสมุทรมลายู (Gerini 1909: 65) และเอกสารท้องถิ่นอีกชิ้นคือ จารึกปราสาทพระขรรค์พุทธศตวรรษที่ 18 ที่กล่าวถึง 'สุวรรณปุระ' ที่เชื่อกันว่าอยู่ที่สุพรรณบุรี (สุภัทรดิศ, มจ. 2509) แต่เอกสารหลักฐานชิ้นนี้ก็เช่นเดียวกับจารึกกัลยาณีที่ทิ้งช่วงห่างจากสมัยหลังพุทธกาลมานานมาก จึงไม่อาจยืนยันถึงความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงได้ถนัดนัก อย่างไรก็ตามก็มีนักวิชาการบางท่านที่เชื่อว่ามี ความเชื่อมโยงกับ 'สุวรรณภูมิ' ในสมัยพุทธกาล (เช่น ฝาสุก 2548; Moore 2007)

ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีที่ใดที่เป็นแหล่งแร่ทองคำที่โดดเด่นและมีขนาดใหญ่พอที่สามารถจะเรียกขานได้ว่าเป็น 'ดินแดนทอง' (Land of Gold) แต่เพราะเหตุใดจึงมีคำเรียกขานนี้ในตำนานตั้งแต่เมื่อสองพันปีที่แล้ว ข้อสันนิษฐานประการหนึ่งก็คือว่า 'สุวรรณภูมิ' อาจเป็นการเรียกขานในความหมายโดยอ้อม คือได้รับการขนานนามตามศักยภาพทางเศรษฐกิจ คือเป็นดินแดนที่มีผืนดินอุดมสมบูรณ์และมีทรัพยากรธรรมชาติมากมายหลากหลายชนิด มากกว่าการเป็นแหล่งแร่ทองคำ แต่อย่างไรก็ตามจากหลักฐานวัตถุประเภททองคำที่พบจำนวนไม่น้อยเลยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้มีบางท่านเห็นว่าการเป็น 'ดินแดนทอง' ตามความหมายตรงๆ ตัวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นยังไม่ควรจะถูกตัดทิ้งไปเสียทีเดียว (สุมิตร ปิติพัฒน์, สัมภาษณ์ มิถุนายน 2555; Higham 1989: 252)

จินตนาการ ‘สุวรรณภูมิ’

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเอกสารโบราณที่กล่าวมานี้ ไม่ได้ให้ข้อมูลของ ‘สุวรรณภูมิ’ ที่มากไปกว่าการเป็นดินแดนที่มีการเผยแผ่พุทธศาสนา และอีกภาพหนึ่งที่เป็นดินแดนโพ้นทะเล เป็นเมืองท่าค้าขายที่นักแสวงโชคต่างปรารถนาที่จะไปถึง แต่ก็ไม่พบ ‘สุวรรณภูมิ’ ในเอกสารท้องถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่อย่างใด ดังนั้นหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิจึงมาจากการตีความเสียเป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นการหยิบยกและอ้างอิงเหตุผลทางด้านภาษาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และหลักฐานโบราณคดีที่มีอายุสมัยย้อนหลังไปเมื่อครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา และการศึกษาลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นแบบปลายเปิด ซึ่งก็เป็นธรรมดาสามัญที่จะมีข้อสมมติฐานต่างๆ ที่จะเป็นประเด็นให้ถกเถียงและต่อยอดองค์ความรู้กันได้อย่างไม่รู้จบ เว้นเสียแต่ว่าจินตนาการทางวิชาการนั้นจะถูกปิดกั้นโดย ‘กระแสน้ำ’ ที่ทำการดวนสรุปแบบรวบรัดตัดความไปเสียก่อน

‘สุวรรณภูมิ’ แม้จะเป็นเพียงชื่อที่อยู่ในตำนานและเอกสารโบราณที่ยากจะพิสูจน์ความจริง แต่หลายๆ คนก็เชื่อว่าเป็นสถานที่จริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งอยู่ไปทางทิศตะวันออกของชมพูทวีป ทำให้มีงานศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางและจริงจังอยู่หลายชิ้น อย่างการศึกษาในยุคแรกเป็นการแปลความทางภาษาศาสตร์และทางภูมิศาสตร์ ตัวอย่างงานศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ งานของนายทหารชาวอิตาลีคนที่เข้ามารับราชการในสยาม และเป็นผู้ที่มีความสามารถด้านภาษาศาสตร์และสนใจศึกษาด้านประวัติศาสตร์ คือ พันเอก ยี อี เยรีนี ผู้ตีพิมพ์งานศึกษาเรื่อง *Researches on Ptolemy's Geography of Eastern Asia (Further India and Indo-Malay Archipelago)* ที่ได้กล่าวถึงแล้วในข้างต้นว่า เยรีนี เสนอว่า Golden Khersonese และ Chryse ก็คือ Suvarnabhumi หรือ Suvarnadvipa

(สุวรรณภูมิ หรือ สุวรรณทวีป) ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของคาบสมุทรมาเลย์ โดยให้เหตุผลและน้ำหนักไปในเรื่องของภาษาที่ dvipa หมายถึงเกาะหรือคาบสมุทร (Gerini 1909) และงานศึกษาอีกชิ้นที่กล่าวถึงสุวรรณภูมิ ได้แก่ งานของ ทีดับบริวไรส์ เดวิดส์ (T. W. Rhys Davids) เรื่อง *Buddhism: a Sketch of the Life and Teachings of Gautama, The Bhuddha* ที่เขียนขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1877 และตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1910 ซึ่งเดวิดส์เสนอว่าสุวรรณภูมิได้ครอบคลุมเพียงคาบสมุทรมาเลเซีย แต่หมายรวมถึงดินแดนตั้งแต่ร่างกุ้งลงมาจนจรดปลายของคาบสมุทร โดยอธิบายเพียงว่าเห็นพ้องตามงานเขียนรุ่นก่อนๆ และจากความเข้าใจที่ว่าดินแดนและชื่อเรียกดังกล่าวนี้เป็นที่รับรู้กันในลังกา แต่มิได้แจ่มแจ้งเหตุผลอันใด (Davids 1912: 227) ส่วนงานเขียนด้านประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตกคนอื่นๆ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่กล่าวถึง ‘สุวรรณภูมิ’ เช่น เรื่อง *The Kingdom of Siam* ของ คาร์เตอร์ กล่าวว่าสยามเป็นส่วนหนึ่งของ Golden Khersonese หรือ Chryse โดยมีได้ให้คำอธิบายแต่อย่างใด (Carter 1904: 80-1) นอกจากนี้แล้วยังมีบทความของ แบลกเดน (Blagden) เรื่อง *Siam and the Malay Peninsula* ที่น่าสนใจ (Blagden 1905) แม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิโดยตรง แต่ก็ทำให้เห็นถึงบรรยากาศของการศึกษาในยุคนั้น ที่หลักฐานและการตีความด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีอาจถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ดังที่ แบลกเดน ได้กล่าวพาดพิง พันเอกเยรีนีว่า

Malay history is an obscure subject and hardly, perhaps, of very general interest, but in view of Colonel Gerini's recognized position as an authority of matters relating to the history of South-Eastern Asia, it is impossible to pass over in silence assertions

such as these, which are contrary to ascertained facts and in the highest degree misleading.

(Blagden 1906: 108)

นอกจากนี้ เยริณี ยังถูกกล่าวหาด้วยว่าการศึกษาที่มีการตีความที่เกินจริงเรื่องประวัติศาสตร์มาเลเซีย ซึ่งน่าจะหมายรวมถึงการศึกษา Golden Khersonese ของเยริณีด้วย ว่ามาจากอิทธิพลของสยามนั่นเอง ในบทความนี้ แบลกเดนพยายามจะอธิบายว่าตอนใต้คาบสมุทรมาลายูรวมทั้งสิงคโปร์ด้วยนั้น ไม่เคยถูกครอบครองโดยชาติอื่นอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นโดยชาว จีน หรือสยามก็ตาม และเห็นว่าการกล่าวอ้างถึงประวัติศาสตร์ที่ห่างไกลนั้นเป็นเรื่องไร้เหตุผลสิ้นดี เพราะการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันได้ทั้งช่วงไปนานแล้ว และ แบลกเดน ก็กล่าวอ้างว่าไม่พบกลุ่มชาติพันธุ์อื่นนอกจากชาวมลายูที่ตั้งรกรากอยู่ในมาเลเซีย งานเขียนของชาวอังกฤษผู้นี้จะมีนัยยะหรือหวังผลประการใดนั้นก็คงคาดเดาได้ไม่ยากนัก

งานศึกษาของชาวตะวันตกในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นั้น อยู่ในช่วงเวลาทำงานโบราณคดียังจำกัดอยู่เพียงการศึกษาจากเอกสารหลักฐาน แม้จะมีการสำรวจพื้นที่แต่ก็ไม่มีมากนัก กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีงานสำรวจและขุดพิสูจน์จริงจางขึ้นที่มีการใช้หลักฐานโบราณคดีเข้ามาใช้อ้างอิง ปัจจุบันได้มีผู้ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ แนวคิดของการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิในประเทศไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันไว้เป็นอย่างดี ได้แก่งานของรุ่งโรจน์และคณะ (2554) ซึ่งได้มีการลำดับพัฒนาการของแนวคิดและแนวการศึกษาที่เริ่มมีรากฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 มาจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งกลุ่มได้เป็นช่วงๆ กล่าวคือในช่วงแรกเริ่มเป็นแนวคิดเรื่องสุวรรณภูมิเป็นดินแดนแห่งการตั้งมั่นของพุทธศาสนา และมีการเสนอว่าศูนย์กลางของสุวรรณภูมิอยู่ที่นครปฐมและอุททอง ดัง

เช่นใน พระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา ที่มีการสันนิษฐานถึงตำแหน่งที่ตั้งของสุวรรณภูมิว่าครอบคลุมตั้งแต่เมืองมอญหรือทางใต้ของพม่าลงไปจนถึงปลายแหลมมลายู และรวมถึงดินแดนในทิศตะวันออกของเมืองมอญไปจนถึงเวียดนามด้วย โดยมีการอธิบายถึงความสำคัญและให้น้ำหนักหลักฐานโบราณคดีที่พบที่เมืองนครปฐมและเมืองอุททองว่าพบบากกว่าที่เมืองมอญและที่อื่นๆ ดังนั้นน่าจะจะเป็นดินแดนที่รับพุทธศาสนามาก่อนใครทั้งหมด (กรมศิลปากร 2548)

แนวการศึกษาสุวรรณภูมิในช่วงต่อมามีการค้นคว้าเอกสารหลักฐานเพิ่มเติมจากของเอกสารตะวันตกและเอกสารจีน ที่นอกเหนือจากที่สุวรรณภูมิเป็นที่ตั้งมั่นของพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการค้าด้วย (นริศรา-นุวัตวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2505) แล้วมาในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ 'สุวรรณภูมิ' ถูกนำมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยมฉบับหลวงวิจิตรวาทการ (2476) ที่ถ่ายทอดเป็น 'แผ่นดินทอง' 'แหลมทอง' หรือ 'ขวานทอง' ที่แม้ว่า 'สุวรรณภูมิ' จะไม่ได้จำกัดเพียงพื้นที่ประเทศไทยเท่านั้น จากการวิเคราะห์ของรุ่งโรจน์และคณะ (2554) ก็มองว่า เป็นการสร้างความหมายในทำนองปลุกเร้าให้เกิดความรักชาติ และมีจุดหมายร่วมกันคือประเทศไทยเป็นมหาอำนาจในดินแดนแหลมทองนี้เอง

ในราว พ.ศ. 2500 - 2540 ก็เริ่มมีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น ทำให้หลักฐานที่เป็นวัตถุเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์มากขึ้น จากหลักฐานการค้นพบแหล่งโบราณคดีอย่างบ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี (Glover 1989; 1990; 1996) และแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายอีกหลายๆ แหล่งในภาคกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

บริเวณ อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (มนัส 2525; 2536) ทำให้ภาพการเป็นเมืองท่าและเป็นศูนย์กลางการค้าของสุวรรณภูมิบนที่ราบภาคกลางถูกตอกย้ำอยู่เสมอ (มานิต 2531; ศรีศักร; 2543; สุจิตต์ 2545) แต่ทั้งหมดทั้งมวลนี้ ก็ยังเป็นการอธิบายจากหลักฐานของประเทศไทยเป็นสำคัญ โดยที่หลักฐานและข้อสันนิษฐานในงานจากประเทศเพื่อนบ้านนั้นไม่ค่อยได้มีการหยิบยกมาผนวกวิเคราะห์กันเท่าไรนัก จะมีการกล่าวถึงอยู่บ้างก็เพียงในงานไม่กี่ชิ้นเท่านั้น (เช่น ผาสุก 2548) และความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในที่ราบภาคกลางที่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมทวารวดีก็ถูกถ่ายทอดว่าเป็นความรุ่งเรืองที่สืบเนื่องมาจาก ‘สุวรรณภูมิ’

ความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาของกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดี ที่สะท้อนเป็นรูปธรรมโดยสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่ยิ่งใหญ่และวิจิตรบรรจงนั้นมิอาจปฏิเสธได้ แต่ลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพของอุททองและนครปฐมนั้นไม่อาจจะเรียกว่าเป็น ‘เมืองท่าชายฝั่งทะเล’ ได้เต็มปากนัก เพราะอยู่ห่างเข้าไปจากชายฝั่งทะเลปัจจุบันร่วมร้อยกิโลเมตร แต่เมืองสมัยทวารวดีก็ถูกนำเสนอเป็นภาพของเมืองท่าชายฝั่งทะเลเดิม โดยการอ้างอิงจากผลการศึกษาของผ่องศรีและทิวา (2523) ที่เสนอว่าระดับน้ำทะเลในช่วง 1,000 - 1,500 ปีขึ้นไปสูงกว่าระดับน้ำทะเลในปัจจุบันถึง 4 เมตร ดังนั้นเมืองคูน้ำ-คันดินสมัยทวารวดีอย่างเช่น เมืองอุททอง เมืองนครปฐม รวมทั้งเมืองอื่นๆ ทางฝั่งตะวันออกของกลุ่มเจ้าพระยานั้น อยู่บนภูมิประเทศที่เรียกว่าเป็น ‘ชายฝั่งทะเลเดิม’ ข้อสันนิษฐานนี้เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย อาจด้วยเหตุที่มีความ ‘ลงตัว’ กับข้อสันนิษฐานอื่นๆ จนมีการนำมาอ้างอิง หรือแทบจะเรียกว่ายึดถือราวกับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่มีการพิสูจน์มาเรียบร้อยแล้ว ทั้งๆ ที่ข้อสันนิษฐานนี้ยังต้องมีการพิสูจน์อีกมาก และงานชุดค้นทางโบราณคดีใกล้ๆ เมืองโบราณสมัยทวารวดีบนที่ราบภาคกลางก็

ไม่ปรากฏลักษณะที่แสดงถึงการเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลเดิมอย่างใด คือไม่พบหลักฐานทางนิเวศวิทยาหรือทางโบราณคดี กล่าวคือไม่พบซากสัตว์ทะเลที่ถูกมนุษย์นำมาใช้ประโยชน์แต่อย่างใด พบแต่ซากสัตว์น้ำจืดในหลุมขุดค้นเท่านั้น (พรชัย 2529; วสัน 2545; Kanjanajuntorn 2005) ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวขัดแย้งกับข้อสันนิษฐานเรื่องเมืองโบราณบนชายฝั่งทะเลเดิมในสมัยทวารวดี

งานของผ่องศรีและทิวา (2523) ที่นำภาพถ่ายทางอากาศมาประยุกต์ใช้ในงานโบราณคดีได้ค้นพบร่องรอยของเมืองโบราณที่มีคูน้ำ-คันดินจำนวนหลายแห่งในประเทศไทย ซึ่งนับว่ามีคุณูปการอย่างมากมาต่อความเข้าใจวัฒนธรรมสมัยทวารวดี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อวันเวลาผ่านไป การค้นพบหลักฐานใหม่ๆ ก็เพิ่มมากขึ้น และการวิเคราะห์ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ก็มีความก้าวหน้าไปมากด้วย องค์ความรู้ในเรื่องชายฝั่งทะเลเดิมรอบอ่าวไทยก็เริ่มมีผู้ศึกษาด้านธรณีวิทยาเพิ่มขึ้น ซึ่งผลการศึกษาแนวชายฝั่งทะเลเดิมเมื่อ 1,000 - 1,500 ปีที่แล้วปรากฏว่าอยู่ในระดับที่ไม่ต่างจากปัจจุบันมากนัก ส่วนแนวชายฝั่งที่ขึ้นไปเหนืออ่าวไทยกว่าร้อยกิโลเมตรนั้นก็มีความเป็นไปได้แต่เป็นเมื่อประมาณ 7,000 ปีมาแล้ว ซึ่งก่อนสมัยทวารวดีอยู่หลายพันปี (สมภพ 2531; Sinsakul 1992; 2000; Umitsu et al. 1999; 2002) แต่จนแล้วจนรอดเมืองทวารวดีในภาคกลางก็ยังถูกถ่ายทอดว่าเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลอยู่นั่นเอง ดังปรากฏในทฤษฎีการตามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในภาคกลาง ที่ใช้สื่อผสมอันทันสมัยมาใช้ในการนำเสนอภาพของชุมชนเมืองท่าสมัยทวารวดีได้อย่างน่าติดตาม แต่ข้อมูลความรู้กลับหยุดนิ่งไม่ทันต่อความรู้ในปัจจุบันที่ก้าวไปไกลกว่านั้นมากแล้ว จนในช่วงทศวรรษหลังมานี้ ‘สุวรรณภูมิ’ ถูกใช้ในความหมายที่กว้างขึ้น คือใช้ในลักษณะเทียบแทนความหมายของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งภูมิภาค ดังเช่นที่ รุ่งโรจน์ และคณะ (2554) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ งานเขียนบางชิ้น

ใช้หัวเรื่องมีคำว่า ‘สุวรรณภูมิ’ แต่ไม่ได้มีการกล่าวถึง เอกสารโบราณหรือตำนานสุวรรณภูมิแต่อย่างใด โดยเป็นที่เข้าใจด้วยเนื้อหาในงานศึกษาว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านโดยทั่วไป ส่วนการกล่าวถึงตำนานสุวรรณภูมิเกี่ยวเนื่องอยู่กับการนำเสนอความหลากหลาย และตอกย้ำถึงความสำคัญของหลักฐานโบราณคดีในประเทศไทยในลักษณะที่ทำให้เข้าใจได้ว่าเป็นศูนย์กลางของสุวรรณภูมิ (ศรีศักร 2545; สุจิตต์ 2548; 2549; 2550) จนทำให้บางครั้งหรือบางคนสับสนกับความหมายและขอบเขตของ ‘สุวรรณภูมิ’

‘สุวรรณภูมิ’ ในอาเซียน

หากเหลียวมองดูหลักฐานจากประเทศเพื่อนบ้านสักนิด ก็พบว่าความรุ่งเรืองและมั่งคั่งในยุคร่วมสมัยกับพระเจ้าอโศกนั้นยังมีอาจดุ่นสรุปได้ว่าน้อยไปกว่าหลักฐานในประเทศไทย ก่อนอื่นต้องยอมรับกันประการหนึ่งว่า งานวิชาการโบราณคดียังมีความเหลื่อมล้ำกันมากระหว่างประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน ด้วยสภาพเศรษฐกิจและการเมืองของแต่ละประเทศที่บ้างก็เอื้ออำนวย บ้างก็เป็นอุปสรรคต่องานวิชาการลักษณะนี้ แต่สำหรับประเทศไทยแล้วนับว่าสถานการณ์ดีมากเมื่อเทียบกับเพื่อนบ้านในบางประเทศ จนอาจกล่าวได้ว่าข้อมูลวิชาการโบราณคดีในประเทศไทยก้าวหน้าอยู่ในลำดับต้นๆ ของภูมิภาคเลยทีเดียว แต่อย่างไรเสียการรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนในไม่ช้านี้ ก็หวังว่าจะมีอันส่งผลให้เกิดความร่วมมือทางวิชาการโบราณคดีในระดับภูมิภาคด้วย

ต่อไปนี้จะขอล่าถึงงานวิชาการว่าด้วยเรื่อง ‘สุวรรณภูมิ’ ในงานศึกษาวิจัยที่นอกเหนือจากในประเทศไทยบ้าง อันที่จริงแล้วการเข้าถึงข้อมูลทางโบราณคดีของประเทศเพื่อนบ้าน ส่วนมากจะค้นคว้าได้จากงานของนักวิชาการ

ต่างชาติที่เข้าไปศึกษาแล้วเผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ ส่วนการเข้าถึงข้อมูลจากเจ้าของประเทศจริงๆ นั้นยังมีอุปสรรคอยู่ไม่น้อย ด้วยเรื่องของภาษาและการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มีการเผยแพร่ต่างประเทศซึ่งก็มีไม่มากนัก ดังนั้นทัศนะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ‘สุวรรณภูมิ’ ของนักโบราณคดีในอาเซียนจึงไม่สามารถทำได้ในที่นี้ ทำได้ก็เพียงการนำเสนอการศึกษาที่เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ซึ่งเจตนาในการนี้ก็คือเพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงข้อมูลโบราณคดีในบริบทที่กว้างขึ้น ที่นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีทั้งภูมิภาคควรใส่ใจรับรู้และวิเคราะห์ร่วมไปด้วย ซึ่งมีข้อสันนิษฐานถึงที่ตั้งของ ‘สุวรรณภูมิ’ แตกต่างกันมากมาย บ้างก็ว่าอยู่ที่รัฐอาระกัน (ยะไข่) บ้างก็ว่าอยู่ที่ปากแม่น้ำอิระวดี หรือจะอยู่ที่คาบสมุทรมลายูเซียที่เกาะสุมาตรา หรือภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งงานศึกษาก็จะเป็นการวิเคราะห์จากเอกสารหลักฐาน จากภูมิศาสตร์กายภาพ และหลักฐานทางโบราณคดี โดยเป็นการให้น้ำหนักและความสำคัญแตกต่างกันออกไป

งานศึกษาที่สำคัญและมีการอ้างอิงเสมอๆ อย่างงานของ พอล วิทลีย์ ที่ศึกษาชุมชนสมัยต้นประวัติศาสตร์จากหลักฐานเอกสารทั้งของตะวันตกและของจีน (Wheatley 1961) ซึ่งวิทลีย์พยายามที่จะเทียบเคียงตำแหน่งเมืองโบราณที่ปรากฏในเอกสารโบราณเหล่านั้นกับสถานที่จริงโดยใช้เอกสารหลักฐานและวิเคราะห์ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นสำคัญ วิทลีย์วิเคราะห์ Golden Khersonese และ Suvarnabhumi แยกจากกัน โดยให้ความเห็นว่า Golden Khersonese หรือ ‘ดินแดนทอง’ นั้นอยู่ที่คาบสมุทรมลายูเซีย และตั้งข้อสังเกตว่าแม้ว่าภูมิภาคนี้จะไม่มีย่านทองคำที่โดดเด่นนัก แต่ก็กิจกรรมการร่อนแร่ทองในปัจจุบันตามแม่น้ำหลายสายในมาเลเซียก็ทำให้ต้องกลับไปพิจารณาว่าการถูกขนานนามว่า ‘ดินแดนทอง’ อาจมีที่มาที่เกี่ยวกับทองคำหาใช่เป็นสิ่งเลื่อนลอยไม่ (Wheatley 1961: 145) ส่วน Suvarnabhumi หรือ

Suvarnadvipa นั้นวิทลีย์เชื่อว่าคือเกาะสุมาตรา โดยวิเคราะห์จากวรรณกรรมโบราณของอินเดีย *รามายณะ* ที่ปรากฏชื่อ Yavadvipa (ยวทวีป) ที่วิทลีย์เชื่อว่าตรงกับชื่อ Iabadiou ในแผนที่ของปโตเลมี เพราะมีการออกเสียงคล้ายกับ Yavadvipa (ยวทวีป) ในภาษาปกริต ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับ Malayadvipa (มลายทวีป) ซึ่งปรากฏในหนังสือ *วายุปุราณะ* ที่ในตอนหนึ่งของหนังสือเรียกชื่อ Yamadvipa (ยมทวีป) สรุปลก็คือชื่อเรียก Yavadvipa Yamadvipa และ Malayadvipa คือสถานที่แห่งเดียวกันที่วิทลีย์เสนอว่าหมายถึงเกาะสุมาตรา ซึ่งอาจจะรวมถึงคาบสมุทรมาเลเซียและหมู่เกาะทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นได้ (Wheatley 1961: 177-82) โดยรวมแล้วงานศึกษาของวิทลีย์ชิ้นนี้ใช้การวิเคราะห์จากเอกสารหลักฐาน การตีความทางภาษาศาสตร์ และภูมิศาสตร์กายภาพ แต่ไม่ได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นวัตถุเท่าใดนัก และไม่ได้กล่าวชัดเจนว่า Golden Khersonese กับ Suvarnabhumi เกี่ยวข้องกันหรือไม่อย่างไร

แม้ว่าวิทลีย์จะเห็นว่าแผนที่ของปโตเลมีในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก และค่าพิกัดที่ระบุไว้ไม่สามารถเทียบเคียง Golden Khersonese กับคาบสมุทรมาเลเซียได้ แต่งานศึกษาของอาเลน (Allen) ให้ความเห็นต่างออกไป (Allen 1988) งานของเธอเป็นงานภูมิศาสตร์โบราณคดี (Geoarchaeology) บนบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของคาบสมุทรมาเลเซียบริเวณปากแม่น้ำ ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของภูมิภาคที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณและต่อกิจกรรมการติดต่อแลกเปลี่ยน ควบคู่กับการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งผลการศึกษาแสดงถึงการมีชุมชนชายฝั่งทะเลที่หนาแน่นและมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งเท่ากับเป็นการเน้นย้ำ

ว่า Golden Khersonese นั้นอยู่บนคาบสมุทรมาเลเซีย อาเลนกล่าวด้วยว่าแม้ว่าพิกัดของปโตเลมีจะมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก แต่ก็มีลักษณะบางอย่างที่แสดงบนแผนที่คาบสมุทรที่น่าจะมีเค้าความจริงอยู่บ้าง เรื่องนี้จึงควรพิสูจน์ด้วยการศึกษาทางโบราณคดีต่อไป เป็นต้นว่าการค้นหา ตักโกลา (Takola) ว่าอยู่ที่ใดกันแน่ ซึ่งตามแผนที่ของปโตเลมินั้น ตักโกลามีตำแหน่งอยู่ทางตะวันตกของคาบสมุทร แล้วก็มีการตีความว่าตักโกลาอาจจะอยู่ที่ตะกั่วป่า บ้างก็ว่าอยู่ที่ จังหวัดตรัง หรือที่ใดที่หนึ่งบนคาบสมุทรฝั่งตะวันตกในเขตของมาเลเซีย

นอกจากงานศึกษาที่มีการกล่าวถึง Golden Khersonese แล้วยังมีงานศึกษาค้นคว้าในมาเลเซียอีกจำนวนไม่น้อยที่แสดงหลักฐานชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมาในสมัยต้นประวัติศาสตร์ก็ติดต่อกับอินเดียอย่างเข้มข้น (เช่น Allen 2000; Bellwood 2007) นอกจากนี้ยังมีงานของ ปีแอร์ มงแก้น ที่กล่าวถึง 'สุวรรณภูมิ' ว่าเป็นพื้นที่บริเวณคาบสมุทรมาเลเซียและรวมถึงหมู่เกาะของอินโดนีเซียด้วย (Moguen 2006: 295) ซึ่งคล้ายๆ กับภาคกลางของไทยที่หลักฐานเนื่องในพุทธศาสนานั้นไม่ชัดเจนจนกระทั่งสมัย 'ศรีวิชัย' คือช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 ลงไปแล้ว ซึ่งศรีวิชัยก็ร่วมสมัยกับทวารวดีในภาคกลางของไทย

พื้นที่อีกบริเวณหนึ่งที่น่าจับตาไม่น้อยสำหรับหลักฐานโบราณคดีร่วมสมัยกับ 'สุวรรณภูมิ' ในสมัยของพระเจ้าอโศก ก็คือตอนใต้ของพม่า ที่ หม่องทิน อ่อง นักประวัติศาสตร์ชาวพม่าได้โต้แย้งเรื่องตำแหน่ง 'สุวรรณภูมิ' ว่ามิได้อยู่ที่นครปฐมตามที่นักวิชาการไทยกล่าวอ้าง ด้วยเหตุที่ว่า 'สุวรรณภูมิ' เป็นเมืองทางชายฝั่งทะเล แต่นครปฐมตั้งอยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลเข้าไปในภาคพื้นทวีป ดังนั้น 'สุวรรณภูมิ' จึงน่าจะอยู่ที่

สะเทิม (Thaton) มากกว่า (Htin Aung 1967) และ มีงานศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในสมัยพุทธ ศตวรรษที่ 5 ของพยู (Pyu) ในตอนเหนือ และชุมชน มอญโบราณในทางตอนใต้ ซึ่งมีหลักฐานที่มีพัฒนาการ สืบเนื่องมาในพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นชุมชนเมืองที่มี คูน้ำคันดินล้อมรอบ เช่น ศรีเกษตร ในทางใต้ของพม่า (Hudson 2004; Moore 2007) หลักฐานโบราณคดี โดยรวมก็ทำนองเดียวกับภาคกลางของไทยและที่พบบน คาบสมุทรมมาเลเซีย กล่าวคือการติดต่อกับอินเดียเริ่ม ตั้งแต่สมัยพุทธกาล และหลายศตวรรษต่อมาจึงพบหลักฐานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา

นอกจากสามอนุภูมิภาคที่กล่าวถึงแล้ว ยังมีอีกงาน ศึกษาหนึ่งที่เสนอว่ารัฐอาระกันในประเทศพม่าควรจะได้รับ การพิจารณาสำหรับการเป็นตำแหน่งของ 'สุวรรณภูมิ' ด้วย อย่างเช่นงานศึกษาของ เรย์ (Ray) ที่วิเคราะห์หลักฐานวัตถุสามประเภท ซึ่งเรย์เชื่อว่าเป็นหลักฐานทางตรง ที่บ่งบอกถึงการติดต่อใกล้ชิดระหว่างชุมชนโบราณในรัฐ อาระกันกับชุมชนจากอินเดีย ซึ่งได้แก่ตราประทับ (seal) และหินสีสลักเป็นรูปต่างๆ ที่มีลักษณะคล้ายหัวแหวน (intaglio, cameo) ที่พบหนาแน่นในคาบสมุทรอินเดีย ฝั่งตะวันออก รวมทั้งบริเวณปากแม่น้ำคงคา แล้วเลียบ ชายฝั่งตั้งแต่เมืองโอริสสา (Orissa) อันธรา (Andhra) และทมิฬ (Tamil) ลงไปจนถึงตอนเหนือของศรีลังกา (Ray 1991) และหลักฐานอีกประเภทคือภาชนะดินเผา Rouletted wear ที่มีลักษณะผิวขัดมันสีดำและตกแต่ง ด้วยลวดลายจากการขูดขีด มีที่มาจากอินเดีย ที่พบหลาย แห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งสองฝั่งของคาบสมุทร ภาคใต้ของไทย (Bellina 2003) บนเกาะชวาและเกาะ บาหลี (Ardika and Bellwood 1991) เป็นต้น แต่อัน ที่จริงแล้วหลักฐานที่เรย์ใช้วิเคราะห์นั้นก็พบตามแหล่ง

โบราณคดีชายฝั่งทะเลของไทยเช่นเดียวกัน (บุญญฤทธิ์ และเรไร 2552) ซึ่งลำพังจากหลักฐานดังกล่าวพื้นที่ ของรัฐอาระกันก็ไม่น่าจะถือว่าโดดเด่นกว่าภูมิภาคอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ในรัฐอาระกันยังมีการ ศึกษาไม่มากนัก ซึ่งหากในอนาคตมีงานศึกษาก็เป็นไปได้ มากที่จะพบหลักฐานที่มีความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมอินเดีย ตั้งแต่สมัยพุทธกาล

กล่าวโดยย่อคือ หลักฐานโบราณคดีจากหลายๆ ภูมิภาค ที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีความเป็นไปได้ทั้งสิ้นที่จะเป็น ศูนย์กลางของ 'สุวรรณภูมิ' แต่ประเด็นปัญหาก็คือ หลักฐานร่วมสมัยกับพระเจ้าอโศกที่จะยืนยันการเข้า มาของพุทธศาสนาที่อันเชิญมาโดยพระโสณะเถระและ พระอุตตระเถระนั้นลางเลือนเต็มที จนกระทั่งเกือบ พ้นปีภายหลังสมัยพระเจ้าอโศกที่พุทธศาสนาจึงได้ หยั่งรากลึกลงในหลายๆ พื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ ส่วนหลักฐานการเป็นเมืองท่าค้าขายนั้นพบอย่าง หนาแน่น โดยเฉพาะวัตถุที่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยที่เป็น สินค้าแลกเปลี่ยนกับชุมชนต่างแดน ที่ย้อนหลังไป อย่างน้อยตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา แต่ทว่าการ เป็นชุมชน 'เมือง' ที่อาจสังเกตได้จาก อาทิเช่น ความ หนาแน่นของที่อยู่อาศัยและสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ ซึ่ง บ่งบอกถึงสภาพเศรษฐกิจที่ซับซ้อนและประชากรที่ หนาแน่นนั้น ไม่ปรากฏชัดเจนจนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 10 ลงมาแล้ว ซึ่งก็ยังคงต้องมีการแปลความเรื่องความ เป็นชุมชน 'เมือง' ให้ถี่ถ้วนภายใต้บริบทของสังคม วัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือการรวม ตัวทางสังคมในแต่ละภูมิภาคนั้นย่อมต้องมีลักษณะที่ แตกต่างกันไปตามแต่เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมต่างๆ ของสังคม

‘สุวรรณภูมิ’ (ยังไม่รู้ว่า) อยู่ที่ไหน?

จากการที่กล่าวถึงงานศึกษาและข้อสันนิษฐานจากหลายๆ คน ที่เสนอสมมติฐานที่แตกต่างกันนั้น ก็เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าการศึกษาค้นคว้าเรื่อง ‘สุวรรณภูมิ’ ยังไม่สิ้นสุดลง เช่นเดียวกับการศึกษาในประเด็นอื่นในทางโบราณคดีที่ยังมีการเคลื่อนไหวอยู่ต่อไป องค์ความรู้และทฤษฎีต่างๆ อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ หากมีการค้นพบหลักฐานใหม่ หรือการวิเคราะห์แปลความในเชิงลึกสามารถทำได้มากขึ้น เพราะนับวันเทคโนโลยีก็ยิ่งก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ และไม่ว่าสถานการณ์โลกจะเป็นอย่างไร ความต้องการที่จะศึกษารากเหง้าของตนเองก็ไม่มีวันจบสิ้น พื้นที่อีกกว้างใหญ่ไพศาลและหลักฐานจำนวนมากมายที่ยังไม่ถูกค้นพบและการศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งยังสามารถทำได้อีก ดังนั้นหลักฐานข้อมูลใหม่ๆ อาจทำให้ความรู้ความเข้าใจต่อสังคมวัฒนธรรมในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

บทความนี้ต้องการรื้อฟื้นให้เกิดจินตนาการในเรื่องสุวรรณภูมิต่อไปอีก เพราะเชื่อว่า ‘สุวรรณภูมิ’ ไม่ควรถูกสรุปด้วยความหมายที่เหมือนเป็นการทักท้วงเอาเองว่าหมายถึงดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด แต่จะหมายถึงพื้นที่ใดนั้นควรจะมีการค้นคว้าต่อไป แม้ว่าข้อถกเถียงนี้จะไม่มีความจำเป็นเพราะไม่มีทางพิสูจน์ความจริงได้เลยก็ตามที แต่ก็ยังดีเสียว่าการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์โบราณคดีบนความสับสนจนเป็นเหตุให้เข้าใจไขว้เขว หรือเป็นการยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนมองข้ามบางสิ่งไป และที่สำคัญควรจะต้องคำนึงถึงความเป็นปุถุชนของผู้บันทึกและผู้ที่เกี่ยวข้องเรื่อง ‘สุวรรณภูมิ’ นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา แม้ว่านักโบราณคดีจะไม่สามารถต้านทานกระแสแนวคิดที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนี้ได้ แต่สิ่งที่ทำได้คือเร่งศึกษาและค้นคว้าหาความจริงให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคม

If any archaeologists no longer feel comfortable imposing authoritative interpretations, we at least have a duty to engage in critically reflective debate about the manipulation of the past and the expose the profoundly ahistorical nature of essentialist visions of identity to the archaeological record of constant chance.

(Dietler 2008: 221)

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กรมศิลปากร. 2548. พระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, กรมศิลปากร.
- ขจร สุขพานิช. 2500. สุวรรณภูมิและทวารวดีอยู่ที่ไหน? ศิลปากร, 1(2): 61-8.
- นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และ สมเด็จพระบรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505. สารานุกรมไทย เล่ม 8. กรุงเทพฯ: ครุสภา.
- บุญญฤทธิ์ ฉายสุวรรณ, ร้อยเอก และเรไร นัยวัฒน์. 2552. หุ่นขี้ผึ้ง จุดเชื่อมโยงเส้นทางสายไหมทางทะเล. สงขลา: จังหวัดสงขลาและกรมศิลปากร.
- ผ่องศรี วนาสิน และทิวา ศุภจรรยา. 2523. รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชเรื่องเมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบภาคกลางประเทศไทย: การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งและภูมิศาสตร์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก อินทราวุธ. 2548. สุวรรณภูมิ หลักฐานจากโบราณคดี. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรชัย สุจิตต์. 2529. รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ตำบลจรเข้มสามพัน อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี, กรุงเทพฯ: ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มนัส โอภากุล. 2525. ลูกบัตที่เมืองสุพรรณเกี่ยวข้องกับอาณาจักรพูนันเพียงใด. ศิลปวัฒนธรรม, 3(10): 73-76.
- มนัส โอภากุล. 2536. เมืองอุทุมพรที่สุพรรณ อยู่ชายฝั่งทะเล 'สุวรรณภูมิประเทศ'. ศิลปวัฒนธรรม, 14(11): 94-98.
- มานิต วลิลโกดม. 2531. เมืองอุทุมพร. เมืองโบราณ, 14(1): 29-43.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์ และภาวดี จินประพัฒน์. 2554. เอกสารและข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับสุวรรณภูมิศึกษา. สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี.
- วสันต์ เทพสุริยานนท์. 2545. รายงานเบื้องต้นการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านนาลาว ต.อุทุมพร อ.อุทุมพร

- จ.สุพรรณบุรี. ใน โบราณคดีเมืองอุทุมพร (เขมชาติ เทพไชย บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี กรมศิลปากร.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. 2476. สยามกับสุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ใหญ่.
- ศรีศักร วลิลโกดม. 2543. สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน ที่ลุ่มน้ำจะเข้สามพัน. ศิลปวัฒนธรรม, 21(3): 26-45.
- ศรีศักร วลิลโกดม. 2545. สุวรรณภูมิ ตอนตาเพชร อุทุมพร และชิน อยู่ดี. ศิลปวัฒนธรรม, 23(8): 82-86.
- สมภพ วงศ์สมศักดิ์. 2531. ธรณีวิทยาระวางอำเภออุทุมพรและระวางบ้านทุ่งคอก. รายงานการสำรวจธรณีวิทยา ฉบับที่ 0113 กองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2545. สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน ที่แผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2548. อันดามันสุวรรณภูมิในประวัติศาสตร์ อุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2549. สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2550. ศิลปะสุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ. 2509. ศิลปินปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7. ศิลปากร, 10(2): 52-62.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Allen, S. Jane. 2000. In Support of Trade: Coastal Site Location and Environmental Transformation in Early Historical Period Malaysia and Thailand. Indo-Pacific Prehistory Association Bulletin, 20(4): 62-78.
- Ardika, I. Wayan and Bellwood, Peter. 1991. Sembiran: the Beginnings of Indian Contact with Bali. Antiquity, 65(247): 221-232.
- Bellina, Bérénice. 2003. Beads, Social Change and Interaction between India and South-East Asia. Antiquity, 77(296): 285-297.
- Bellwood, Peter. 2007. Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago. Third edition. ANU E Press. <http://>

- epress.anu.edu.au/titles/prehistory-of-the-indo-malaysian-archipelago (สืบค้น 24/7/2555)
- Blagden, C.O. 1906. Siam and the Malay Peninsula. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, pp. 107-119.
- Carter, A. Cecile, ed. 1904. *The Kingdom of Siam*. New York and London: The Knickerbocker Press.
- Casson, Lionel. 1989. *The Periplus Maris Erythraei*. Princeton: Princeton University Press.
- Dauids, T.W. Rhys. 1912. *Buddhism: a Sketch of the Life and Teachings of Gautama, the Bhuddha*. London and New Work: Society for Promoting Christian Knowledge.
- Dietler, Michael. 2008. Our Ancestors the Gauls' : Archaeology Ethnic Nationalism, and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe. In *Histories of Archaeology* (eds. T. Murray and C. Evan). New York: Oxford University Press, pp. 194-221.
- Geiger, Wilhelm, trans. 1912. *The Mahavamsa or the Great Chronicle of Ceylon*. Oxford: the Pali Text Society, London.
- Gerini, G.E., Colonel. 1909. *Researches on Ptolemy's Geography of Eastern Asia (Further India and Indo-Malay Archipelago)*. London: Royal Asiatic Society, Royal Geographical Society.
- Glover, I. C. 1989. *Early Trade between India and Southeast Asia: A Link in the Development of a World Trading System*. University of Hull: Centre for South-East Asian Studies.
- Glover, I. C. 1990. *Final Report on the 1984-5 Excavation at Ban Don Ta Phet*, Thailand. Bangkok: Fine Arts Department.
- Glover, I. C. 1996. The Southern Silk Road: Archaeological Evidence for Early Trade Between India and Southeast Asia. In *Ancient Trades of Cultural Contacts in Southeast Asia* (ed. A. Srisuchat). Bangkok: The Office of the National Culture Commission, pp. 57-93.
- Harrison, Brian. 1968. *South-East Asia: A Short History*. 3rd ed. London, Melbourne and Toronto: Macmillan.
- Higham, Charles. 1989. *The Archaeology of Mainland Southeast Asia from 10,000 BC to the Fall of Angkor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Higham, Charles. 2002. *Early Cultures of Mainland Southeast Asia*. Bangkok: River Books.
- Htin Aung, Maung. 1967. *A History of Burma*. New York: Columbia University Press.
- Hudson, Bob. 2004. *The Origins of Bagan: the Archaeological Landscape of Upper Burma to AD 1300*. Doctoral dissertation, University of Sydney, Australia.
- Kanjanajuntorn, Podjanok. 2005. *Developing Social Complexity in Metal Age West-Central Thailand ca. 500 BC-AD 500*. Doctoral dissertation, University of Bristol, United Kingdom.
- Manguin, Pierre-Yves. 2006. The Archaeology of Early Maritime Polities of Southeast Asia. In *Southeast Asia from Prehistory to History* (eds. Ian Glover and Peter Bellwood). Routledge Cruzon Taylor and Francis Group: London and New York, pp. 275-310.
- Moore, Elizabeth H. 2007. *Early Landscapes of Myanmar*. Bangkok: River Books.
- Ray, Himanshu Prabha. 1990. In search of Suvarnabhumi: Early Sailing Networks in the Bay of Bengal. *Indo-Pacific Prehistoric Association Bulletin*, 10: 357-65.
- Sinsakul, Sin. 2000. Late Quaternary Geology of the Lower Central Plain, Thailand. *Journal of Asian Earth Sciences*, 18: 415-26.
- Sinsakul, Sin. 1992. Evidence of Quaternary Sea Level Changes in the Coastal Areas of Thailand: A Review. *Journal of Southeast Asian Earth Sciences*, 7(1): 23-37.
- Umitsu, Masatomo; Sinsakul, Sin; Tiypairach, Suwat;

- Chaimanee, Niran; and Kawase Kumiko. 1999. Late Holocene Sea-level Change and Evolution of the Central Plain, Thailand. In *Proceedings the Comprehensive Assessments on Impacts of Sea-Level Rise*, (eds. S. Sinsakul and others). Bangkok: Department of Mineral Resources, pp. 34-9.
- Umitsu, Masatomo; Sinsakul, Suwat; Chaimanee, Niran; and Kawase, Kumiko. 2002. Late Holocene Sea Level Change and Evolution of the Central Plain of Thailand. In *Geology of Thailand: Proceeding of the Symposium on the Geology of Thailand*, (ed. N. Mantajit and others). Bangkok: Department of Mineral Resources, pp. 201-6.
- Wheatley, Paul. 1961. *The Golden Khersonese: Studies in the Historical Geography of the Malay Peninsula before A.D. 1500*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.